

SPOREN NAAR ANTWERPEN-ZUID

**STUDIE OVER HET VROEGERE STATION
ANTWERPEN-ZUID, DE VERDWENEN
EN DE NIET-GEREALISEERDE
SPOORLIJNEN TEN ZUIDEN VAN
ANTWERPEN**

Paul Jacops & Jef Van Olmen

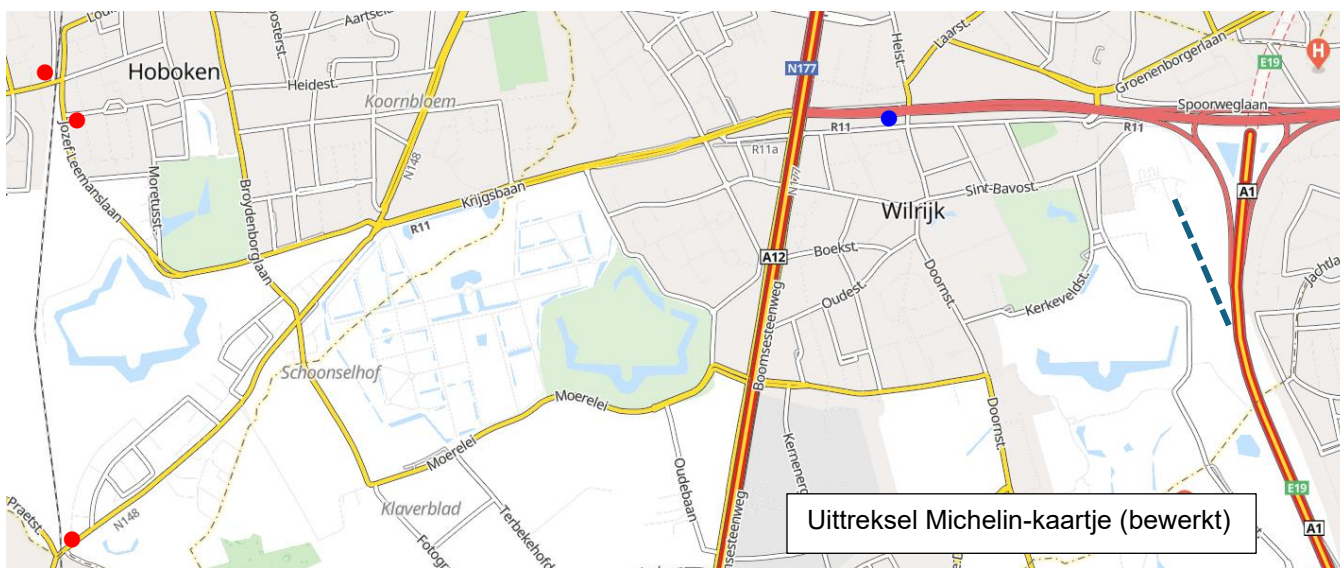

DE FORTENLIJN HOBOKEN – WILRIJK – MORTSEL

*Research: PJ & JVO
Redactie: JVO*

L. – HUDIGE TOESTAND; WAT REST ER NOG VAN DE VROEGERE FORTENLIJN ?

- Lijngedeelte van Hoboken via Wilrijk tot aan de grens met Mortsel
- Lijngedeelte van de grens met Mortsel tot aan het spoorwegknooppunt Mortsel + het industriespoor naar de Antwerpse Mouterijen en Maalderijen
- Een nieuwe snelweg op de spoorberm in Mortsel-Luithagen?
- De vereniging 'Gebermte'

Lijngedeelte van Hoboken via Wilrijk tot aan de grens met Mortsel. Van links af:

- de oude bedding van de spoorlijn ten noorden van Fort 8 is nog goed zichtbaar aan de rechterkant van de Jozef Leemanslaan, gekeken in de richting van Wilrijk. Ter oriëntatie: bovenaan links bevond zich vroeger de stopplaats Hoboken-Kapelstraat;
- de oude bedding van de spoorboog ten zuiden van Fort 8 is nog steeds goed zichtbaar;
- de Krijgsbaan / R11 ligt tot aan de A12 (Boomssteenweg) op of naast de oude bedding van de fortenlijn;
- vanaf de viaduct van de A12 tot aan het verkeersknooppunt van de R11 met de E19 (A1) bevindt de R11 zich op de oude bedding van de spoorlijn;
- het knooppunt van de R11 met de E19 (A1) bevindt zich op de plaats van het vroegere spoorwegknooppunt Wilrijk;
- ten noorden van het knooppunt bevindt zich de Spoorweglaan, die verwijst naar de vroegere fortenlijn.

- de N148 is de Sint-Bernardsesteenweg (op het grondgebied van Hoboken);
- ● = locatie van het vroegere station Wilrijk; rechts daarvan bevond zich de overweg met de Heistraat;
- - - - = resterend deel van de oude bedding van de lijn van Waarloos (zie het hoofdstuk over deze lijn).

● = fotolocaties (zie volgende blz.)

Bovenaan links: de overweg van lijn 52 Antwerpen-Zuid – Boom met de Kapelstraat, gezien in de richting van Hemiksem. Vroeger bevond zich hier de vertakking Hoboken. De fortenlijn boog links af naar Wilrijk en Luithagen.

Bovenaan rechts: naast het huidige fietspad van de Jozef Leemanslaan bevindt zich de volledig begroeide bedding van de fortenlijn. We kijken in de richting van Fort 8.

Onderaan links: de overweg van lijn 52 Antwerpen-Zuid – Boom met de Sint-Bernardsesteenweg, waar zich vroeger (links van de overweg) de stopplaats Hemiksem-Werkplaatsen bevond.

Onderaan rechts: de locatie waar zich vroeger de vertakking Hemiksem-Werkplaatsen bevond. We kijken richting Hoboken. Het spoor boog rechts af naar de vertakking Schoonselhof.

Fotolocaties: zie ● op de vorige blz.

Zie ook de foto's in het hoofdstuk Fortenlijn - D, blz. D-3, D-4, D-5, D-9, D-10.

Links: de locatie van de vroegere overweg van de fortenslijn met de Sint-Bernardsesteenweg in Hoboken. Links bevindt zich de stedelijke begraafplaats Schoonselhof en rechts de keerlus aan het eindpunt van de huidige tramlijn 10.

In de keerlus van de tram 10 werd een grote nutskast beschilderd met taferelen uit het Suske en Wiske album 'Het dreigende ding', dat het verhaal vertelt van de Hobokense helden Nello en Patrasche.

Op de linker foto zijn de ongebruikte sporen te zien van een geplande tramlijn naar Hemiksem; de plannen zijn ondertussen geschrapt ...

Zie ook de foto's in het hoofdstuk Fortenslijn - D, blz.D-17.

*Bovenaan: in de betonnen oprit van het TS-onderstation van hoogspanningsnetbeheerder Elia aan de Legerstraat in Wilrijk – op de hoek met de R11, tegenover het Pontes-crematorium – bevinden zich nog steeds de rails van een kort stukje van het vroegere aansluitingspoot van het transformatorstation met de fortentlijn. **Is dit het laatste spoorse restant van de fortentlijn en haar aansluitingspooten?***

Op de zijgevel van het gebouw heeft graffitikunstenaar Cecko met de steun van het district Wilrijk een grote kleurrijke muurschildering aangebracht.

Onderaan links: het kruispunt van de R11 met de Valaardreef / Valkstraat.

Onderaan rechts: de viaduct van de A12 over de R11 in Wilrijk, waar zich vroeger de Kemelbrug bevond.

Zie ook de foto's in het hoofdstuk Fortentlijn - D, blz. D-24, D-27, D-28, D-43.

*De locatie waar zich het station van Wilrijk bevond, aan het einde van een kort zijstraatje van de Jules Moretuslei.
Op de plaats van het vroegere stationsplein bevinden zich nu parkeerplaatsen én het 'Stationsplantsoen'.*

Zie ook de foto's in het hoofdstuk Fortenlijn – E, op blz. E-5.

Foto Jef Van Olmen

De striptekening op de zijgevel van een woning op de hoek van de Heistraat en de Gaston Fabrélaan in Wilrijk is een eerbetoon aan Jef Nys (1927 – 2009), de tekenaar van Jommeke en inwoner van Wilrijk. De tekening werd gerealiseerd door Art Mural en de uitgeverij Ballon Media, in opdracht van het district Wilrijk. De tekening verwijst duidelijk naar het spoorwegverleden van Wilrijk. Let op de spoorlijn en op de achtergrond 'Lange Wapper', die ook afkomstig is uit Wilrijk Lange Wapper zit schrijlings over het stationsgebouw van Wilrijk! Op de voorgrond de R11 die hier de Heistraat kruist. Op deze plaats bevond zich vroeger de overweg van de fortенlijn met de Heistraat.

Foto: Jef Van Olmen.

Studie over het vroegere station Antwerpen-Zuid, de verdwenen en de niet-gerealiseerde spoorlijnen ten zuiden van Antwerpen – Paul Jacobs & Jef Van Olmen.

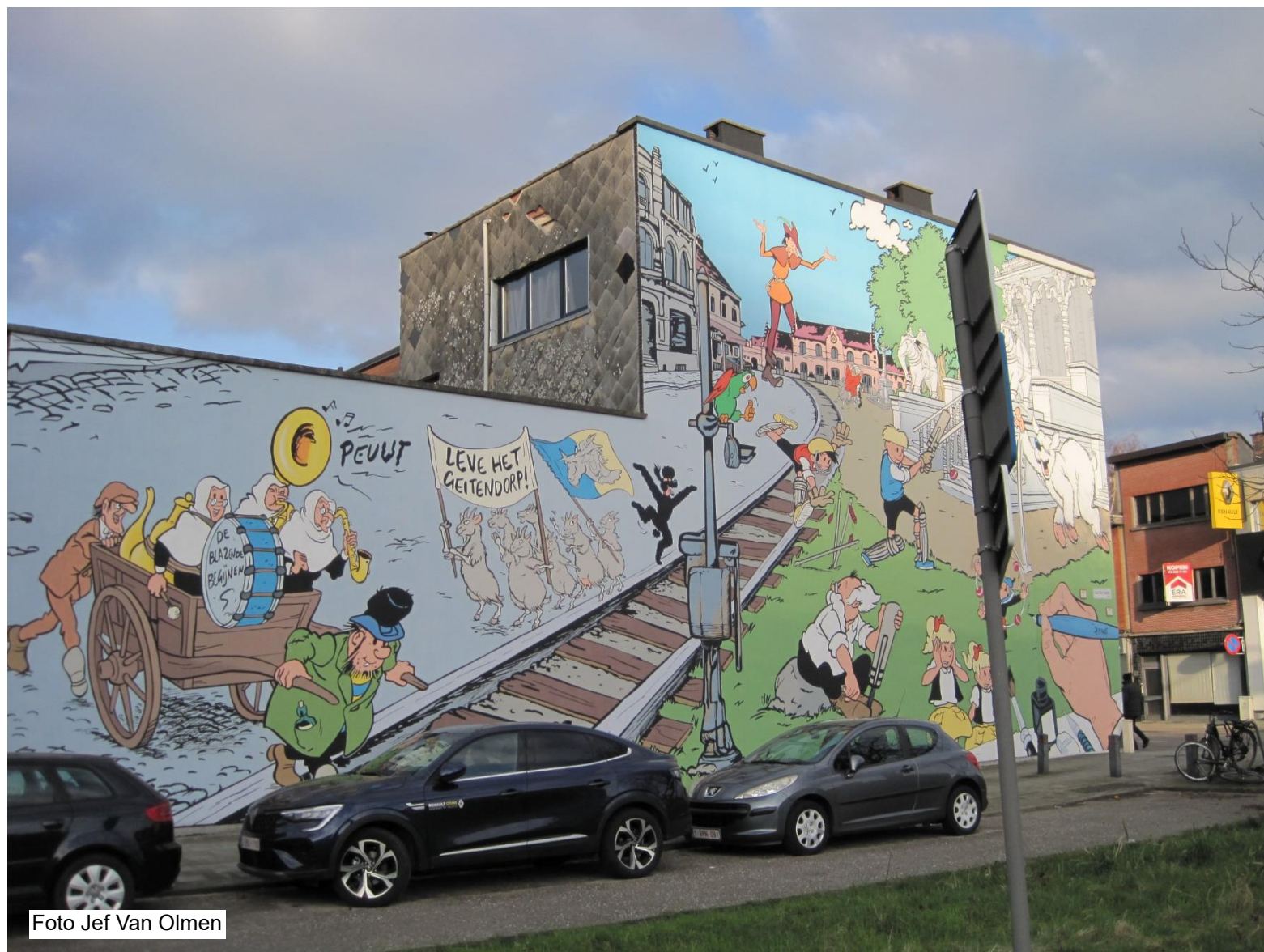
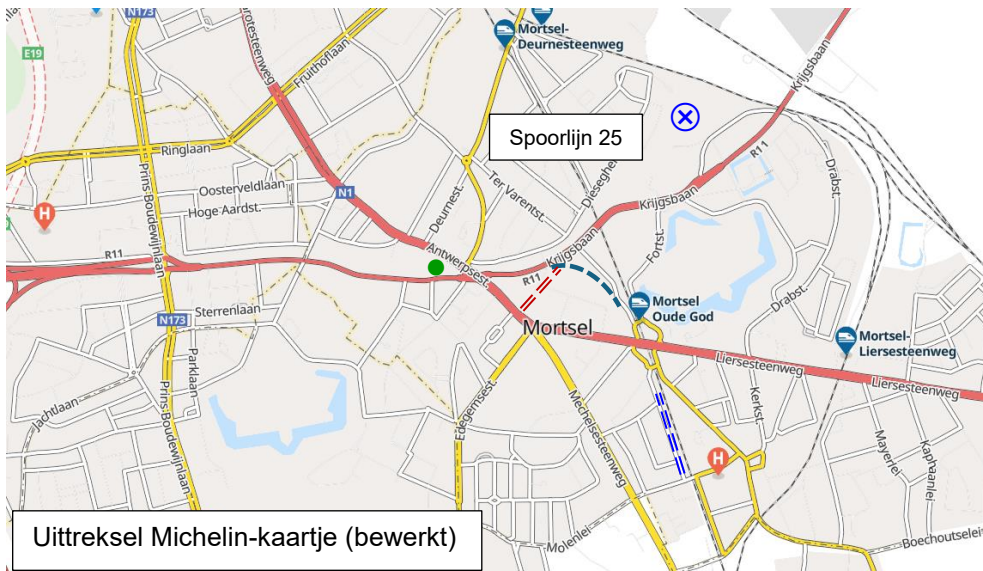
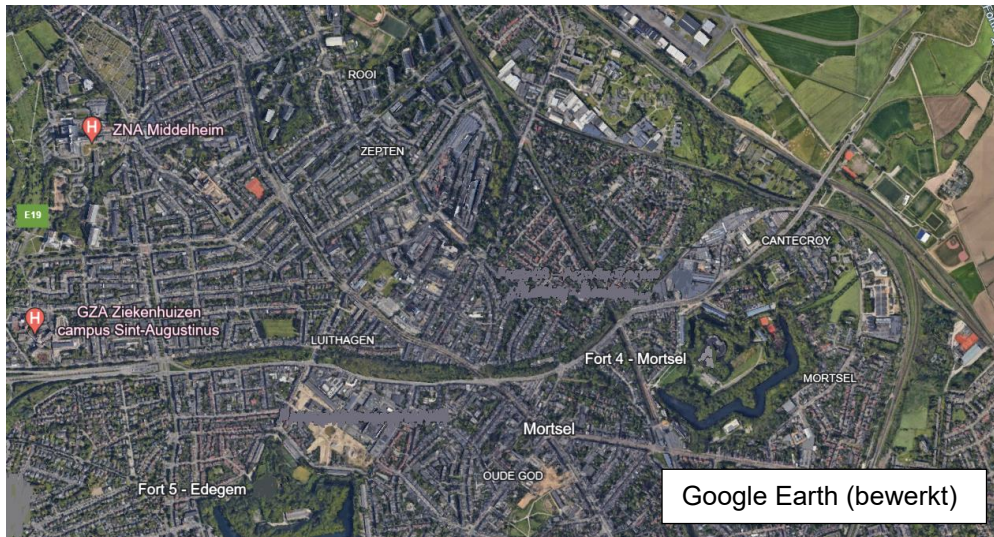

Foto Jef Van Olmen

Straatnaambord van de Spoorweglaan in Wilrijk. Deze straat bevindt zich aan de noordzijde van de R11 en loopt van de Groenenborgerlaan in Wilrijk tot aan de grens met Mortsel, aan de Jozef Hermanslei. De R11 ligt hier op de bedding van de vroegere fortенlijn, waarnaar de straatnaam uiteraard verwijst.

Op het kaartje van blz. 2 van dit hoofdstuk is de Spoorweglaan aangeduid.

- ● = locatie van het vroegere station Luithagen;
- ⊗ = natuurreservaat 'Klein-Zwitserland';

Lijngedeelte van de grens met Morsel tot aan het knooppunt Morsel + het industriespoor naar de Antwerpse Mouterijen en Maalderijen. Van links af:

- vanaf het verkeersknooppunt van de R11 met de E19 (A1) bevindt de R11 zich op de oude bedding van de spoorlijn;
 - vanaf het kruispunt met de Prins Boudewijnlaan tot aan de brug van de Krijgsbaan over spoorlijn 25 bevindt de oude spoorbedding zich op een berm links van de R11 (in oostelijke richting); tussen de Prins Boudewijnlaan en de Antwerpsestraat (Frans Van Dunlaan en Vredebaan) bevindt zich op de met bomen en struiken begroeide berm, bekend als 'Den Berm', een wandelpad; de bruggen zijn verdwenen;
 - op de vroegere zuidelijke verbindingsboog tussen de fortenlijn (Luithagen) en het station Oude-God, die later deel uitmaakte van het industriespoor naar de Antwerpse Mouterijen, bevindt zich nu – tussen de Krijgsbaan/ Eggestraat en de Grotenhof – het fiets- en wandelpad 'Oude Spoorweg';
 - ten noordoosten van lijn 25 zijn de spoorbermen van de vroegere verbindingsbogen van de fortenlijn naar de verdubbelingslijn (de zgn. 'trage lijn') Antwerpen – Brussel en de lijn Antwerpen – Lier eveneens nog grotendeels intact; het vroegere spoorwegterrein heeft een oppervlakte van ongeveer zes hectare en is eigendom van de stad Morsel; sinds 1996 werkt Natuurpunt aan de uitbouw en de bescherming van het gebied, dat in 2019 erkend werd als natuurreservaat met de naam 'Klein-Zwitserland';
 - op de vroegere bedding van het industriespoor naar de Mouterijen, naast de Christus Koninglaan en spoorlijn 25, bevindt zich nu een wandel- en fietspad.
- — — — — = wandel- en fietspad 'Oude Spoorweg' op de vroegere verbindingsboog tussen de fortenlijn en het station Oude-God, het latere industriespoor naar de Mouterijen;
 - = = = = = Eggestraat;
 - = = = = = wandel- en fietspad op de vroegere bedding van het spoor naar de Antwerpse Mouterijen.

Zie ook de foto's in het hoofdstuk Fortenlijn – G, op blz. G-5 en G-6.

Het Vlaamse Agentschap Wegen en Verkeer wil dit drukke kruispunt heraanleggen. Meer dan 200 bomen zouden worden gekapt en 10.000 m² groen zou verdwijnen, inclusief een deel van de oude spoorwegberm. Er komen bijkomende rijstroken en een grotere verharde oppervlakte. De vereniging 'Beter Kruispunt' voert actie tegen het plan omdat het geen respect toont voor de omliggende woonwijken en voor het schaarse groen in de omgeving. Op verschillende plaatsen zijn spandoeken met het opschrift 'Red den Berm!' aangebracht.

De verhoogde spoorberm langs de R11 in Wilrijk (Frans Van Dunlaan en in Mortsel-Luithagen (Vredebaan). Op een gedeelte van de groenstrook naast de berm ligt een fietspad. Hier bevonden zich oorspronkelijk de gelijkgrondse sporen; de spoorberm werd naast de bestaande sporen aangelegd.

De spoorberm van de fortенlijn in Luithagen; enkele restanten van het spoorwegverleden zijn nog niet helemaal verdwenen: de sokkel van een seinpaal, een kilometerpaal, een verwittigingsbaken, een perronboord, ...

Het wandelpad op de spoorberm van de vroegere fortenlijn te Luithagen.

DE FORTENLIJN HOBOKEN – WILRIJK – MORTSEL
HUIDIGE TOESTAND

Versie 2024 09 03

Links de (vroeger gekasseide) oprit naar de voormalige goederenkoer Luithagen, rechts de locatie van de afgebroken 'ijzeren brug' over de Antwerpsestraat met een tram van lijn 15.

De muurschilderingen op de steunmuur van de spoorberm langs de Krijgsbaan te Luithagen; links bevond zich de 'ijzeren brug'.

De volledig begroeide bedding van de spoorberm langs de Krijgsbaan. Vooraan bevond zich het spoor dat van de brug over de Antwerpsestraat in Luithagen afdaalde naar de Krijgsbaan en vervolgens met een boog verder liep naar het station Oude-God. Van 1934 tot 1959 lag hier het industriespoor naar de Antwerpse Mouterijen.

De foto links werd genomen vanop de spoorberm. Het spoor naar de Mouterijen kruiste de Krijgsbaan en de Eggestraat (van rechts af), waarna het spoor met een boog tot aan het station Oude-God liep en verder liep.

Foto rechts: op de vroegere spoorbedding bevindt zich nu het wandel- en fietspad 'Oude Spoorweg'.

Na de kruising met de Statielei / Liersesteenweg in Oude-God liep het spoor naar de firma Antwerpse Mouterijen en Maalderijen verder tot net voorbij de Molenstraat, nabij de grens met Hove. Op de plaats waar zich nu de dreef met een wandel- en fietspad bevindt, naast de Christus Koninglaan, bevond zich oorspronkelijk de goederenkoer van het station Oude-God en, na de ingraving en de elektrificatie van spoorlijn 25, het industriespoor naar de Antwerpse Mouterijen. De foto is genomen richting station Oude-God. Rechts bevindt zich spoorlijn 25 Antwerpen – Brussel. Zie het stuk over de Mouterijen in het hoofdstuk Fortenlijn – H, blz. H-18.

Studie over het vroegere station Antwerpen-Zuid, de verdwenen en de niet-gerealiseerde spoorlijnen ten zuiden van Antwerpen – Paul Jacobs & Jef Van Olmen.

De spoorbermen aan het oostelijke uiteinde van de fortенlijn zijn nog grotendeels intact.

Foto links: hier bevond zich de brug van de fortенlijn over de spoorlijn Antwerpen – Lier.

Foto links: op de achtergrond bevond zich Blok 7 en de vertakking Deurne, waar de fortенlijn verbonden was met de verdubbelingslijn (de 'trage lijn') Antwerpen – Brussel. Rechts de luchthaven van Deurne.

Foto rechts: hier bevond zich de vertakking Drabstraat, waar de fortенlijn verbonden was met de lijn Antwerpen – Lier.

Foto Walter Pinet

Locomotief 186 292 van Lineas sleept de Venice Simplon-Orient-Express naar Venetië voorbij de plaats waar zich vroeger de vertakking Deurne en Blok 7 bevonden. De voorste twee bovenleidingsportalen verraden dat er vroeger links nog sporen (van de fortenlijn) lagen.

Rechts het parkeerterrein van de luchthaven van Deurne.

Foto (16 maart 2023): Walter Pinet.

Studie over het vroegere station Antwerpen-Zuid, de verdwenen en de niet-gerealiseerde spoorlijnen ten zuiden van Antwerpen – Paul Jacobs & Jef Van Olmen.

Foto Aerodata International Surveys,
verzameling Walter Pinet.

De oude spoorbermen van de fortенlijn tussen Luithagen en de spoorlijnen Antwerpen – Lier (huidig lijnnummer: 27) en Antwerpen – Brussel (de 'trage lijn', huidig lijnnummer: 27A), met rechts het spoorwegknooppunt Mortsel.

Foto (2004): Aerodata International Surveys, verzameling Walter Pinet.

Een nieuwe snelweg op de spoorberm in Mortsel-Luithagen?

Studie over het vroegere station Antwerpen-Zuid, de verdwenen en de niet-gerealiseerde spoorlijnen ten zuiden van Antwerpen – Paul Jacobs & Jef Van Olmen.

In 2010 doken er plannen op om de R11 te gebruiken als een alternatieve snelwegverbinding tussen de E313 en de E19. Hoewel de 'R11bis' weliswaar maximaal ondertunneld zou worden, botsten de plannen op veel kritiek in de ganse zuidrand van Antwerpen. De nieuwe snelweg zou door de dichtbevolkte gemeenten en deelgemeenten Wilrijk, Mortsels, Borsbeek en Wommelgem lopen. Burgerbewegingen en politici tekenden protest aan tegen de geplande aanleg. In combinatie met de te realiseren Oosterweelverbinding en de geplande overkapping van de Antwerpse Ring kwam men uiteindelijk tot het besluit dat een nieuwe autosnelweg ten zuiden van

Antwerpen niet nodig was en werden de plannen (voorlopig?) opgeborgen. Bewoners van de straten naast de spoorberm van de vroegere fortenspoorlijn verweerden zich hevig tegen de plannen voor de nieuwe snelweg en maakten dit duidelijk door het aanbrengen van spandoeken op de gevels van hun huizen en op de bomen en struiken op de spoorberm zelf!

Op de foto rechts ziet men een deel van de beschilderde steunmuur naast de Krijgsbaan, nabij het kruispunt met de Antwerpsestraat.

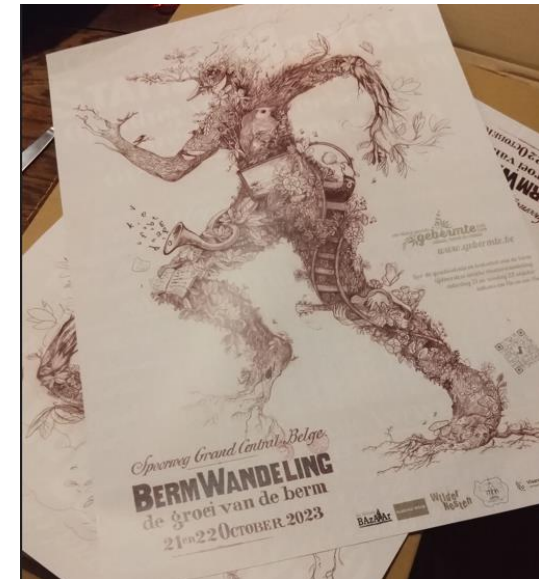
Opmerking: voor meer informatie over 'Den Berm' en 'Klein-Zwitserland' verwijzen we naar het artikel ***Den Berm – van infrastructuur naar organisme: honderd jaar 'Den Berm' in Mortsels en Wilrijk***, door Hannah Van den Broeck, in het Jaarboek 2023 van de Mortselse Heemkundige Kring.

De vereniging 'Gebermte'

Studie over het vroegere station Antwerpen-Zuid, de verdwenen en de niet-gerealiseerde spoorlijnen ten zuiden van Antwerpen – Paul Jacobs & Jef Van Olmen.

'Gebermte' is een gemeenschapsinitiatief dat zich sinds 2016 inzet voor een ecologische toekomstvisie voor de spoorbermen van Mortsel en Wilrijk. De vereniging wil bereiken dat de voormalige spoorwegbermen, hun leefgemeenschappen (planten, dieren, insecten en mensen) en hun ruimere leefomgeving vandaag erkend en verzorgd worden als stukken natuur in de stad die waardevolle lokale en bovenlokale verbindingen leggen. In samenwerking met de Mortselse Heemkundige Kring worden er geregeld cultuurwandelingen georganiseerd op de spoorberm.

Info: <https://www.gebermte.be>

Beide foto's: vereniging 'Gebermte'.

Alle foto's in dit hoofdstuk: Jef Van Olmen (tenzij anders aangeduid).